

Etnografinen tutkimus suomalaisuuden representaatioista Ruotsissa

Lotta Weckström: *Representations of Finnishness in Sweden*. Studia Fennica Linguistica 16. Helsinki: Finnish Literature Society 2011. 173 s.
ISBN 978-952-222-326-5.

Lotta Weckströmin teos *Representations of Finnishness in Sweden* käsittelee toisen sukupolven ruotsinsuomalaisten identiteettejä ja käsityksiä suomalaisuudesta. Weckströmin tutkimus on metodiltaan etnografinen haastattelututkimus ja asettuu kysymyksiltään monikielisuuden, identiteettien ja diskurssien tutkimuksen kentälle. Se perustuu Weckströmin soveltavan kielitieteen väitöskirjaan, joka tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa vuonna 2008.

Teos käsittelee seitsemän lukua, ja sen rakenne noudattelee tieteellisen tutkimuksen konventionaalista rakennetta. Johdantoa seuraava luku 2 esittelee suomalaisten maastamuuton historiaa ja aiempaa ruotsinsuomalaisia koskevaa tutkimusta, luku 3 taas etnografisen menetelmän, aineiston sekä tutkimusprosessin etenemisen. Luvut 4–6 ovat analyysilukuja ja luku 7 päätäntö.

Kysymyksiä suomen kielestä ja suomalaisuudesta

Weckströmin teos alkaa noin neljän sivun mittaisella johdannolla, jossa esitellään tiiviisti ruotsinsuomalaisia koskeva tutkimus, tutkimusasetelma ja teoreettinen viitekehys. Kutakin teemaa syvennetään kirjan myöhemmissä luvuissa. Myös varsinaiset tutkimuskysymykset esitellään alussa. Ne on jaettu kolmeen ryhmään.

Ensimmäiset kysymykset koskevat suomalaisuutta: miten toisen polven suomalaiset maahanmuuttajat puhuvat suomalaisuudesta, ja millä elämänaloilla suomalaisuus tulee esiin? Toinen, koko tutkimuksen ytimen muodostava kysymysjoukko käsittelee erityisesti kieltä ja kielten asemaa. Tutkimuksen kohteena on se, miten haastateltavat puhuvat kieleen liittyvistä asioista ja missä asemassa eri kielet – erityisesti suomi ja ruotsi – ovat heidän elämässään. Lisäksi Weckström tarkastelee sitä, onko yhteinen vähemmistökieli edellytys vähemmistön hyvinvoinnille ja lopulta selviämiselle. Kolmantena, luonteeltaan epistemologisena pääkysymyksenä on pohtia, ketkä oikeastaan ovat maahanmuuttajia ja kuka kuuluu toiseen sukupolveen sekä miten maahanmuuttajuutta ja toiseen sukupolveen kuulamista määritellään toisaalta Weckströmin aineistossa ja toisaalta tutkimuskirjallisuudessa. Weckströmin teoreettinen viitekehys on sosiaalinen konstruktivismi, joten hän etsii vastauksia siihen, miten edellä mainittuja asioita haastateluissa konstruoidaan, ei siihen, miten asiat ovat. Tähän etnografinen haastattelututkimus on onnistunut valinta.

Etnografista diskurssianalyysia

Weckström kuvaa etnografian lähtökohtia, omaa kenttätöytä ja haastateltavia seikkaperäisesti luvussa 3, joka on antoisaa luettavaa kaikille etnografiasta kiinnostuneille ja sopii vaikkapa lyhyeksi johdannoksi etnografiaan myös opis-

lijoille. Weckströmin analyysin kohteena on kymmenen avainhenkilön haastattelut, jotka sisältävät myös niin sanotut palautekeskustelut. Palautekeskustelut ovat tärkeä osa aineistoa: Weckström on tavannut haastateltavansa (kahta lukuun ottamatta) uudelleen ensimmäisen haastattelun jälkeen ja käsitellyt ja syventänyt haastattelussa aiemmin esiintulleita asioita haastateltavien kanssa. Taustalla on kuitenkin yhteensä 29 henkilön haastattelut, joista Weckström keskittyy siis kymmeneen. Aineiston rajaukseen hän toteaa olevan monia syitä, joista keskeinen on se, ettei tutkimuksen tavoitteena ole tehdä yleistyksiä vaan pyrkiä selkeyteen: voisiko 29 haastateltavasta sanoa enemmän kuin kymmeneestä? (Ks. s. 35.) Koska etnografinen tutkimus on olennaisesti itsessään sekä prosessi että tulos, rajaus on perusteltu: myös varsinaisesta analyysistä pois jätetyt haastattelut ovat vaikuttaneet prosessiin ja sen tuloksiin. Ne siis ovat osa tutkimusta, kuten myös tutkijan tekemät havainnot ja tutustumisen muun muassa dokumentteihin, elokuviin ja kaunokirjallisuuteen. Tavoitteena on etnografian hengen mukaisesti tutkittavan ilmiön monipuolinen tarkastelu, jota eri aineistojen käyttö tukee ja syventää (ks. Huttunen 2010: 42–43).

Analyysissään Weckström lähtee Foucault'n ajatuksista ja korostaa, että sosiaaliset todellisuudet luodaan vuorovaikutuksessa ja dialogissa muiden kanssa. Hän luonnehtiikin analyysiaan diskurssianalyysiksi, joka on kattokäsite monenlaisille analyysitavoille. Weckströmin työssä se tarkoittaa sen analysoimista, millaisia representaatiorepertuaareja suomalaisuuden ympärille rakentuu (*representation repertoires of Finnishness*). Oleellista on, että Weckströmin esittämät repertuaarit ovat tutkijan tulkintoja haastattelutilanteiden vuorovaikutuksesta. (S. 27.)

Repertuaarit on valittu sen mukaan, mitkä aihealueet (*domains*) ja näkökulmat ovat olleet haastatteluissa ja palautekeskusteluissa produktiivisia eli tulleet toistuvasti esiin läpi aineiston. Repertuaarin käsitteellä tarkoitetaan laadullisessa tutkimuksessa yleensä aineiston analyysin perusteella hahmottuvia eri perustein jäsennettyjä luokkia (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010: 25; *interpretative repertoire*, ks. Wetherell & Potter 1988). Weckströmin hahmottamia repertuaareja ovat kieli ja yhteisöt (esim. suomen tai ruotsin käyttö, vähemmistökielissä perheessä kasvaminen ja suomalaisuuteen liittyvät yhteisöt) ja erilaisuus (ryhmien välisten erojen ja rajojen diskursiivinen rakentuminen, puhumisen tavat). Nämä repertuaarit ovat kuitenkin päällekkäisiä, mikä Weckströmin mukaan kertoo identiteettien tilanteisuudesta ja joustavuudesta.

Suomalaisuuden representaatioita

Varsinainen analyysi esitellään luvuissa 4, 5 ja 6, joista ensimmäinen käsittelee kieltä ja yhteisöjä suomalaisuuden rakentumisessa, toinen erilaisuutta ("Being different") ja kolmas suomalaisuutta. Kaikkein produktiivisin aihealue haastatteluissa oli kieli, josta puhuttiin paljon. Tämä on tietenkin luonnollista monestakin syystä, kuten Weckström (s. 55) huomauttaa: Kieltä esimerkiksi pidetään yleisesti tärkeimpänä ryhmiä erottavana tekijänä, ja haastateltavat myös tiesivät, että Weckström tutkii jollakin tapaa kieltä. Lisäksi kieli on juuri se piirre, joka erottaa suomalaiset muista Ruotsissa. Siitä huolimatta luvussa 4 tulee esiin monia kiinnostavia ja yllättäviäkin näkökulmia kielen rooliin suomalaisuuden rakentajana. Kieltä ja yhteisöjä tarkastellaan luvussa useasta näkökulmasta, joista keskeisiä

ovat vähemmistökielisessä perheessä kasvaminen, koulussakäynti, urheiluyhteisöt, (suomen ja ruotsin) kielten funktionaalinen ja emotionaalinen arvo, äidinkieli-syys, etninen identiteetti ja kielen säilyttäminen. Haastateltavat eivät suinkaan ole taustaltaan ja esimerkiksi suomen kielen taidoiltaan samanlaisia, ja eroja on esimerkiksi siinä, millaisia ratkaisuja heidän vanhempansa ja he itse ovat koti- ja koulukielen suhteen tehneet. Haastateltavien oma asenne suomen kieltä kohtaan on kielitaidosta riippumatta myönteinen, mutta ainakin yhdellä haastateltavalla on myös kerrottavanaan omakohtainen kokemus muiden kielteisestä suhtautumisesta suomen puhumiseen.

Kiinnostavaa on, ettei yhteys kielen ja koetun suomalaisuuden tai kansallisen identiteetin välillä ole yksioikoinen: Weckström (s. 94) toteaaakin, ettei hänen aineistonsa tue ajatusta, että yksin kieli loisi identiteetin (ks. myös s. 75), vaan suomalaisuuteen kuuluu muutakin kuin kieli. Toinen kiinnostava havainto on, ettei haastatteluissa niinkään hahmottunut kahta erillistä (ja vastakkaista) ruotsalaista tai ei-ruotsalaista identiteettiä vaan pikemminkin joustava hybridinen identiteetti, joka voi vaihdella tilanteen mukaan.

Erilaisuutta käsitellään luvussa 5 kolmesta näkökulmasta, jotka tulivat esiin haastatteluissa: erilaiselta kuulostamisen ja näyttämisen sekä erilaisuuden ja samanlaisuuden kokemuksen kautta. Haastatteluissa käy ilmi, että ruotsinsuomalaisten tapaan puhua ruotsia liitetään edelleen jokseenkin kielteisiä mielikuvia alemmasta sosiaaliluokasta, vaikka haastateltavat itse eivät niin tee. Erilaiselta näyttämistä käsittelevä jakso on kiinnostavaa luettavaa. Ulkoinen eroavuus on usein lähtökohta ryhmien väliselle eronteolle, eivätkä suomalaiset Ruotsissa ole yleensä

erottuneet ulkonäöltään enemmistöstä. Monikulttuurisessa ympäristössä elävälle suomalaisvähemmistön edustajalle voi olla suuri oivallus tajuta kuitenkin olevansa erilainen; tästä on luvussa 5 kiehtova esimerkki, jossa yksi haastateltavista kertoo näin: ” – lukiossa mä tajusin ekan kerran, että yhtä paljonhan mä oon *invandrare* ku joku ruskeehiuksinen ruskeesilmäinen joka puhuu niinsanotusti rinkebynsvenskaa tai jotain ja mä en ikinä ajatellu sitä ennen koska me ollaan samannäkösiä – – ” (s. 108). Aineiston perusteella Weckström toteaaakin, että juuri suomalaisten ja ruotsalaisten visuaalinen ja kulttuurinen samanlaisuus esitettiin ajoittain syynä sille, että ei-ruotsalainen identiteetti tuntui hankalalta (mp.). Yhtä lailla ruotsalaista identiteettiä pidettiin hankalana, koska se nähtiin liian tiukkarajaisena. Kaikkiaan haastateltavien käsitys identiteetistä näyttäytyi joustavana ja hybridisenä, ja erilaisuuden käsittelystä käy ilmi, että haastateltavat eivät selvästi asettuneet mihinkään valmiiseen kategoriaan vaan pohtivat monin tavoin kuulumistaan sellaisiin kategoriaihin kuin maahanmuuttaja (*invandrare*, *immigrant*), toisen polven suomalainen (*second generation Finn*) tai ruotsinsuomalainen (*sverigefinne*, *Sweden's Finn*). Lisäksi ilmi käy identiteettien tilanteisuus, joka on myös maantieteellistä esimerkiksi siten, että ihminen voi tuntea itsensä suomalaiseksi Ruotsissa mutta ruotsalaiseksi Suomessa.

Kuudes luku keskittyy analysoimaan suomalaisuutta kahdesta, haastatteluissa esiin tulleesta näkökulmasta. Toinen näkökulma on maantieteellinen ja toinen tunteet ja luonteenpiirteet. Tarkastelun kohteena on se, millainen on haastateltavien Suomi, mitä Suomessa käyminen merkitsee ja missä omat juuret ovat sekä millaisia ominaisuuksia suomalaisiin liitetään. Mo-

nille haastateltaville Suomi on kesäinen, idyllinen maaseutupaikka – mummola. Tämä selittyy suurelta osin sillä, että vierailut Suomeen ajoittuvat kesälle ja maalla asuvien sukulaisten luo. Suomalaisuuteen taas liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin sisukkuus, ahkeruus, hiljaisuus ja toisaalta runsas alkoholin käyttö. Vaikka nämä teemat kuulostavat pikemminkin stereotyyppisiltä kuin yllättäviltä, Weckströmin analyysin arvo on syvemmällä: hän tarkastelee teemoja nimenomaan toisen sukupolven esittämänä representaatioina, joilla on yhteys haastateltavien taustaan ja identiteetteihin (vrt. Huttunen 2010: 43). Koska aineistoesimerkkejä on runsaasti, lukija voi koko ajan seurata, miten haastateltavat asioista puhuvat ja mihin kontekstiin he teemat liittävät.

Lopuksi

Weckströmin tutkimus on monella tapaa palkitseva lukukokemus, eikä kaikkia sen kiinnostavia tuloksia ole mahdollista käsitellä tässä. Päätulokset voi kuitenkin kiteyttää lyhyesti niin, että toisen sukupolven ruotsinsuomalaisten suhde suomen kieleen ja suomalaisuuteen on myönteinen ja luonteva ja että heidän identiteettinsä ovat joustavia ja hybridisiä. Suomalaisuuden ydin ei ole heille vain kielessä vaan siihen sisältyy myös mielikuvia suomalaisesta kulttuurista ja suomalaisista juurista. Suomalaisuus on monin tavoin tunneasia: suomen kieli on sitä taitaville ensisijaisesti tunteen kieli, ja vaikka haastateltava kuulostaisi ja näyttäisi ruotsalaiselta, hän voi *tuntea* itsensä nimenomaan suomalaiseksi. Suomalaisuus onkin oikeastaan mielikuviin perustuva abstraktio, joka muuttuu ja on tämän tutkimuksen osallistujille eittämättä erilainen kuin heidän suomalaisille vanhemmilleen.

Lotta Weckströmin *Representations of Finnishness in Sweden* on poikkeuksellisen sujuvaa tieteellistä tekstiä, ja sitä on miellyttävää lukea. Weckströmin etnografisen tutkimusetiikan mukainen tavoite kunnioittaa haastateltavia ja heidän puhettaan tulee täytetyksi: haastateltavien äänet saavat paljon tilaa, ja tämä lisää kirjan kiinnostavuutta. Teos antaa paljon hyödyllistä tietoa ja pohdittavaa erityisesti etnografiasta kiinnostuneille ja on paikoin suorastaan inspiroiva. Samalla se avaa uusia näkökulmia ruotsinsuomalaisuuteen sekä Suomessa tehtävään maahanmuuttajien identiteettejä ja kielikäsitteitä koskevaan tutkimukseen. Lisäarvoa tuo se, että kirjaa voi hyvin tarjota luettavaksi myös opiskelijoille, sillä vaikeatkin metodologiset ja teoreettiset asiat selitetään siinä ytimekkäästi ja käytännönläheisesti. Teos on myös hyvä esimerkki siitä, että monisteväitöskirjasta kannattaa muokata ja toimittaa julkaistava tieteellinen teos, joka on helposti tutkijayhteisön ja opiskelijoiden saatavilla. Tutkimuksesta on tehty myös suomenkielinen yleistajuinen julkaisu (Weckström 2011), mistä tekijä ansaitsee kiitokset.

ANNE MÄNTYNEEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- HUTTUNEN, LAURA 2010: Tiheä kontekstointi. Haastattelu osana etnografista tutkimusta. – Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 39–63. Tampere: Vastapaino.
- RUUSUVOORI, JOHANNA – NIKANDER, PIRJO – HYVÄRINEN, MATTI 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. – Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti

Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 9–36. Tampere: Vastapaino.

WECKSTRÖM, LOTTA 2011: *Suomalaisuus on kuin vahakangas. Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovat suomalaisuudestaan*. Siirtolaisuustutkimuksia A 36. Turku & Tukholma: Siirtolaisuusinstituutti & Ruotsinsuomalaisten arkisto.

WETHERELL, MARGARET – POTTER, JONATHAN 1988: *Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires*. – Charles Antaki (toim.), *Analysing everyday explanation. A casebook of methods* s. 168–183. London: Sage.

Humanismi, väittely ja (äidinkielen)opetus

Leena Kurki & Tuukka Tomperi: *Väittely opetusmenetelmänä. Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*. Ajattelutaidot. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry & Niin & näin 2011. 180 s.
ISBN 978-952-5503-53-1.

2000-luku on ilahduttavasti nostanut esille humanistisen sivistyksen tarpeellisuuden. Edelliset vuosikymmenet ovat kaventaneet humanismin elintilaa palauttamalla kaiken talouteen ja taloudelliseen hyötyyn. – Myös koulutus on haluttu alistaa talouskasvun tarpeisiin. Martha Nussbaum (2011) näkee länsimaisen koulutuksen olevan suorastaan kriisissä: kaikkialla maailmassa koulutuksen kehittäjät tähtäävät enenevässä määrin lyhyen aikavälin hyötyihin, jolloin humanistisia ja taideaineita saatetaan väheksyä tai suorastaan halveksia (mts. 38).

Nussbaum (2011) peräänkuuluttaa humanismin arvonalautusta muistuttamalla humanistisen ajattelun ja sen opetuksen merkityksestä maailmassa. Esi-merkiksi kyky ottaa huomioon ihmis-

elämään vaikuttavien tekijöiden moninaisuus, kyky tutkia ja arvioida yhteisiä asioita auktoriteettien painostukseen alistumatta ja kyky osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun kehittyvät Nussbaumin (mts. 38–41.) mukaan humanistisen koulutuksen, eivät esimerkiksi vain teknisen koulutuksen pohjalta.

Suomessakin aika parhaiden humanististen perinteiden elvyttämiseksi on kypsä. Hyvänä esimerkkinä toimii esseen uusi nousu (ks. esim. Mäkelä 2010): esseekokoelmien ja esseistien näkyvyydestä päätellen yhä useammat haluavat kirjoittaa ja lukea pohdiskelevaa tekstiä, jossa punnitaan argumenttien painavuutta ja tutkiskellaan yksilön, aikamme arvojen ja yhteisön suhdetta. Dokumenttiteatterikin voidaan nähdä osana samaa kehitystä. Humanismin uuteen huutoon laskemme myös väittelyperinteen elvyttämisen, johon pyrkii tässä arvioitava teos, Leena Kurjen ja Tuukka Tomperin *Väittely opetusmenetelmänä* (2011).

Kyseessä on ikään kuin uusinnos Kurjen ja Pirjo Sihvosen samannimisestä ope-